

It's how you say it

560 710' ט

2R מ' 1100

החובה

ויקרא פרק י"ט:

(יז) לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא:
(יח) לא תקום ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ה':

ערכין (טז):

מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו? שנאמר: (ויקרא י"ט) הוכח תוכיח, הוכיחו ולא קבל מנין שיחזור ויוכיחו? תלמוד לומר: תוכיח, מכל מקום; יכול אפ' משתנים פניו? ת"ל: לא תשא עליו חטא. תניא, א"ר טרפון: תמה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, אם אמר לו טול קיסם מבין עיניך, אמר לו טול קורה מבין עיניך. אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמיהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח.

רמב"ם הלכות דעות פרק ו:

הלכה ו

כשיחטא איש לאיש לא ישטמו וישתוק כמו שנאמר ברשעים ולא דבר אבשלום את אמנון מאומה למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון, אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו למה עשית לי כך וכך ולמה חטאת לי בדבר פלוני, שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך, ואם חזר ובקש ממנו למחול לו צריך למחול, ולא יהא המוחל אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים.

הלכה ז

הרואה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך, המוכיח את חבירו בין בדברים שבינו לבינו, בין בדברים שבינו לבין המקום, צריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי העולם הבא, אם קיבל ממנו מוטב ואם לאו יוכיחו פעם שניה ושלישית, וכן תמיד חייב אדם להוכיחו עד שיכהו החוטא ויאמר לו איני שומע, וכל שאפשר בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפש בעון אלו כיון שאפשר לו למחות בהם.

משנה ברורה (סימן קסז ס"ק צב):

דוקא ברכת המצוה שכל ישראל ערבים זה בזה וכאשר חבירו לא יצא ידי המצוה הוי כאלו הוא לא יצא משו"ה יכול להוציא אפילו הוא כבר יצא ידי המצוה משא"כ בברכות הנהנין שאע"פ שהן חובה על הנהנה לברך דאסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה מ"מ בידו שלא ליהנות ולא לברך לפיכך אותו שאינו נהנה אין נקרא מחויב בברכה זו ועיין לקמן סי' קצ"ז ס"ד במ"ב לענין בהמ"ז:

הדרך

בראשית פרק מט:

(ה) שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם: (ו) בסודם אל תבוא נפשי בקהלם אל תחוד כבודי כי באפם הרגו איש ובכרצונם עקרו שור: (ז) ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה אחקלם ביעקב ואפיצם בישראל: ס

רש"י (בראשית פרק מט פסוק ז):

(ז) דבר אחר אין לך עניים וסופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון, כדי שיהיו נפוצים, ושבתו של לוי עשאו מחזר על הגרנות לתרומות ולמעשרות, נתן לו תפוצתו דרך כבוד:

שמואל א פרק טו:

(יז) ויאמר שמואל הלווא אם קטון אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וימשקה ה' למלך על ישראל:
(יח) וישלחה ה' בדרך ויאמר לה והתרממה את החטאים את עמלק ונלחמת בו עד פלואתם אותם: (יט) ולמה לא שמעת בקול ה' ותעט אל השלל ותעש הרע בעיני ה': (כ) ויאמר שאול אל שמואל אשר שמעתי בקול ה' ואלה בדרך אשר שלחני ה' ואביא את אגג מלך עמלק ואת עמלק התרמתי: (כא) ויחט העם מהשלל צאן

ויבקר ראשית התרם לזבוח לה' אלוקיה בגלגל: (כב) ויאמר שמואל הקפיץ לה' בעולות וזבחים כשמוע בקול ה' הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים:

(כג) כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצור יעו מאסת את דבר ה' וימאסה ממלה: (כד) ויאמר שאול אל שמואל חטאתי כי עברתי את פי ה' ואת דבריה כי גראתי את העם ואשמע בקולם:

שמואל ב פרק יב:

- (א) וישלח ה' את נתן אל דוד ויבא אליו ויאמר לו שני אנשים היו בעיר אהת אחד עשיר ואחד ראש:
- (ב) לעשיר היה צאן ויבקר הרבה מאד: (ג) ולרש אין כל פי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחיה ותגדל עמו ועם בניו יחדו מפתו תאכל ומפוסו תשתה ובהיקו תשקב ותהי לו כבת: (ד) ויבא הלך לאיש העשיר ויחמול לקחת מצאנו ומבקריו לעשות לאורח הבא לו וינח את כבשת האיש הראש ויעשה לאיש הבא אליו: (ה) ויחר אף דוד באיש מאד ויאמר אל נתן חי ה' כי בן מות האיש העושה זאת: (ו) ואת הכבשה ישלם ארבעתים עקב אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר לא חמל:
- (ז) ויאמר נתן אל דוד אמה האיש פה אמר ה' אלוקי ישראל אנכי משחתיך למלך על ישראל ואנכי הצלתיך מיד שאול: (ח) ואתנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדוניך בתיקה ואתנה לך את בית ישראל ויהודה ואם מעט ואוספה לך כהנה וכהנה:
- (יג) ויאמר דוד אל נתן חטאתי לה' ויאמר נתן אל דוד גם ה' העביר חטאתך לא תמות:

דברים פרק א:

(א) אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תופל ולבן וחסרות ודי זקב:

רש"י (שם):

(א) אלה הדברים - לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל:

אל כל ישראל - אילו הוכיח מקצתן, היו אלו שבשוק אומרים, אתם הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך, אילו היינו שם היינו משיבים אותן, לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיב:

במדבר - לא במדבר היו אלא בערבות מואב, ומהו במדבר, אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר שאמרו (שמות טז ג) מי יתן מותנו וגו':

בערבה - בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב:

מול סוף - על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו (שם יד יא) המבלי אין קברים במצרים, וכן בנסעם מתוך הים, שנאמר (תהלים קו ז) וימרו על ים בים סוף, כדאיתא בערכין (טו א):

בין פארן ובין תפל ולבן - אמר רבי יוחנן [רשב"י] חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תופל ולבן, אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן, שאמרו (במדבר כא ה) ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים:

וחצרות - במחלוקתו של קרח. דבר אחר אמר להם, היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע, ואתם נדברתם במקום:

ודי זהב - הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם, שנאמר (הושע ב י) וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל:

הרב יוסף נחמיה קורניצר:

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל. כבר דקדק ברש"י ז"ל על אמרו אל כל ישראל ע"ש. והנראה לי דהנה משה רבינו ע"ה הוכיחם ודבר אתם קשות כפירש"י ז"ל, אמנם יש בני אדם המלעיגים על המוכיח באמרם מי אתה כי תתנשא על קהל ד', אבל מי שיראת ד' נוגע בלבבו ואש קנאת הדת תבער בקרבו אינו משגיח עליהם מאומה ולמרות רצונם הוא מוכיח אותם בשער, והיינו דקמסהיד הכתוב על משה רבינו ע"ה אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל פירוש שאת כל ישראל

הוכיח ולא התבייש מפני אותו בני אדם
המלעיגים עליו, וקרוב לדרך זו פירש רש"י
ז"ל ודו"ק.

באופן אחר נראה לי ליישב דקדוק הנ"ל,
דהנה חוק להמוכיחים הוא כי בעמדם
לפני קהל ועדה להוכיחם לא יוכיחו בפרטיות
כל איש ואיש בפני עצמו לאמר לו כזאת
וכזאת עשית, כי על ידי כך יתבייש האיש
ההוא בפני רבים ועוד יוסיף חטא על פשע,
אלא צריך המוכיח להזהר בלשונו ובמתק שפתיו
יוכיח את העם בכלליות וכל אחד ואחד בפני
עצמו יבין את הדבר, זה שאמר הכתוב אלה
הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל, ר"ל
התוכחת אשר הוכיח משה את כל ישראל פירוש
את כלליות ישראל וכנ"ל וק"ל.

חובת התלמידים

תוצאות דברינו הם: שמלפנים כל מדריד ואב היה יכול
לחנך את ילדי ישראל ולהורותם דרך ה', ואף אם
לא היה מדיק לחנך "על פי דרכו" שרמו לנו שלמה המלך
"על פי דרכו של כל בן ותלמיד, דעתו ועצמותו", ורק מרגיל
ומצוה, היה, גם בן מועיל, מפני שהילד בקטנותו אף בנערותו
נפש נקיה היתה, ולא עוד אלא שגם הוא בעצמו בקרבו
פנימה הרגיש ריקנותו וחשכת דעתו ומין צמאון פנימי היה
בקרבו לשמע את דרך ה' מכל מלמד ומדריד. ואף אם ארע
שעה שהשתוכב הנער וסרב לשמע, גם בן הרגיש בעצמו
אחר כך שחטא, וכי אביו ומלמדו המיסרהו אף מלקהו, הוא
הוא הצדיק, והוא הפושע. רוחו נפל בקרבו מעט וכפה את
עצמו לשמע מעתה לקולם ולבטל את רצונו מפני רצונם.
ומעט מעט קלט בקרבו את תורת ה' להיות יהודי נאמן, אם
היה אחד מהם יותר בן תורה או פחות, אבל יהודים עובדי ה'
כלם היו. לא בן עתה, שישותו של הילד ועצמותו מתקדם
להתנבל בלא עתו, ועמו גם הרגשותיו, שאיפותיו והשקפותיו
בעודן בשר, בו מתגלות, ובסבתן פרוד ושנאה בין הפנים
והוריהם עולה, לפני דורנו שהיו מכשרים להיות יהודים
נאמנים יצאו ואינם, נהפכו עלינו לאויבים, שוחקים ומחזקים
שן עלינו ועל אמונתנו. וזאת ראה שלמה המלך בחכמת ה'
אשר בו, מראש, והזהיר לנו: "חנך לנער על פי דרכו" - לא
בצווי בלבד רק בחנוך, וחנוך על פי דרכו של כל אחד ואחד.
כי לעיל דברנו שכל נפש ילד ישראל אוצר של קדשה היא,
אלא שצריכים לדעת איך לפעל בה, וגם בענין הזה, הן
אמת שאישיותו של ילד הישראלי נתדבק ברוח המהלך בין
כל נערי העולם, להתנבל ולהתגלות בעודו בשר, אבל איזה
אישיות נתנבל ויצא לחוץ, הלא אישיות ישראלית, וצריכים
אנו להחיש להרכין את עצמנו לאישיותו, לאחז אותו ולפעל
בו לקדשה טרם נתהפך לנו לאויב. אם משה רבנו, כל
הנביאים וכל הצדיקים הרכינו את עצמם מגדל מדרגת
צדקתם אלינו אף לצרכי גופנו, האם לא נחטא אנו אם נזניח
אותם ולא נרכין את עצמנו לכל אחד לחנכו על פי דרכו
בעודו עומד על הפרק, אם להיות עבד נאמן לה' או חס
ושלום פושע ישראל. צריכים אנו להרכין את עצמנו אליו
ולדבר בלשונו, כמעט להתהפך אז לילד, ולדבר עמו כדעתו
וכערכו.

לא די ללמד את הנער, רק שחוב עליו לשמע לקול המחנך ותו לא, כי לא יועיל בזה בלבד, כי לסוף יראה את רפיו למחנכו ועריץ זר עליו בנוכח לעיל. העקר הוא להכניס בלבו דעה זו, שידע שהוא הנער בעצמו, הוא עקר המחנך, לא קטן ונער הוא, רק נצר מטע ה' בכרם בית ישראל הוא, ועליו הפיל ה' חוב זה לגדל ולחנך את הנצר הזה, את עצמו, לעץ גדול עץ החיים, ולעשותו לעבד ה' צדיק וגדול בתורה.

בכלל רגילים אנו להביט על בני הנער המתכפר, כאלו רק הם האשמים בדבר ואנו לנמרי נקיים, אבל מכל צדקת אברהם אבינו הזכיר ה' ואמר עליו: "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'" (בראשית י"ט). כל דור ודור בישראל, טבעת בשלשלת היוחסין שלנו הוא, שראשה קשורה באברהם אבינו, וסופה במשיח צדקנו שיבוא במהרה בימינו. כל דור מקבל אמונה, תורה ויראה, מן הדור שקדמו, ועובד בהן את ה', ומוסרה לדור שאחריו, ולמען אשר יצוה את בניו, זה עקר קיומנו.

גם בדורנו זה לא פסקה חס ושלום השלשלת, אנו מוסרים את התורה לדור שאחרינו. אך הבה נתבונן: האם באמת רק בהם לבד האשם? האם אין הם מורע אברהם יצחק ויעקב עם נשמות קדושות? ולמה זה נרמה את עצמינו

בתרוצים של הכל לאמר: רוצים אנו למסר להם, ורק הם אשמים, מתוך אשר מאנו לקבל. כי עד כמה שגדולה אשמת הדור הצעיר בזה, ועד כמה שמסרכים הם לשמע, מכל מקום אם נציר את הפושעים אשר לפנינו, אלו היו בדורות הראשונים, האם גם אז לא קבלו, האם בכל אשמתם ובכל פצעי נפשם אשר בהם עתה, שלא היו בבני נער הקודמים, לא היו גם הם רבם בכלם צדיקים, או על כל פנים יהודים פשוטים נאמנים, מפני שאבותיהם הוריהם וכל דור הגדול מהם כמו שבכלל היו חרדים לדבר ה' יותר מאתנו, בן גם בפרט הנה, בחנוך דור הצעיר, היו הרבה יותר חרדים ובלידי אש מתבערים, ולא היו מתרשלים ומסתכלים בשויון נפש וקר רוח לתרץ את עצמם, כי הדור הצעיר נטבע בשאל תחתית, וכי עם ה' נופל בכפירה, רחמנא לצלן. ברעש היו

קמים ואת כל נפשם ומאדם היו מוסרים להצילם, לתנכם
 בדרך ה' בעצות ואמת לאות שונות. ואם בן אנחנו, דור הגדול
 מהם דור המחנה אותם, אשר עלינו החוב למסר להם את
 קדשת ה' תורתו ועבודתו, אין אנו יכולים לומר במנוחת
 הנפש: ידעו לא שפכו את הדם הזה של נשמות ישראל
 לכאר שחת. מה נאמר לפני יושב מרום, ובמה נצטדק לפני
 שוכן שחקים, כאשר יבוא לפקד על צבא מרום בארץ, ועל
 דור הצעיר צאן מרעיתו אשר בידעו הפקר ועל אחריותנו
 בטה. ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו: בני היכן הם,
 בני רחומי, בני אברהם יצחק ויעקב, היכן הם.

ועתה אם באמת רוצים אנו לשוב אל ה' ולתקן את אשר
 עניתנו בזה, עלינו להכיר גם את חלק אשמתנו בזה,
 כי אף אם בהם פצע אשר לא היתה בבני הנער אשר לפנינו,

אנו למה הזנחנו אותם מבלי חקר ומבלי עמד על מחלת
 נפשם בעודם רבים, ובדיעבד איך ובמה לרפאותם, שאל
 כל אשר נחפץ נמותם. האם יתברך האב בלבנו או אפומרופוס
 תילד לאמר: חף אני מן מומי הילד, אם ראשית מחלתו רק
 פצע קטנה היתה, אשר יכלה להרפא, ורק בהתרשלותו
 נתפשטה ואת אבריו הרקיבה. בכל אשמתם ובקלקולם אל
 לנו לגול את כל האשמה על בני הנער בלבד, ולהצטדק רק
 באנחה: הוי בני הנער! עלינו להרניש כאב ודאגת הלב גם
 על התרשלותינו, ורק אז נוכל לחפש עצה מה לתקן ולעשות,
 לרפא את שכר עמנו. ולה' נתפלל, שיורנו דרכו, ואת לב
 האבן של בני הנער יסיר, וכלנו יחד נזכה לעבדהו באמת
 ובלב שלם, ולהיות מישראל אשר בך אתפאר, ונאמר: "חזי
 בהאי ברא דאחינא לגבך".